

TAKÁCS DÁNIEL (1984) | Monor

TAKÁCS DÁNIEL

Roger Scruton: A szépről

A szépség fogalmáról összefoglalás vagy akár bevezetés igényével értekezést írni nem egyszerű feladat. Az első nehézség abból a nyilvánvaló tényből fakad, hogy a mindennapokban a legkülönfélébb dolgok jellemzésére használjuk a *szép* megnevezést. Így beszélünk például szép tájról, szép gondolatokról, szép emberekről, szép versekről, szép festményekről, de akár szép autókról és szép házakról is. Vagyis a szép és a szépség fogalmának használata a tartalom meglehetősen heterogenitásával jár együtt. Ezután a kérdés, hogy mi az a szép, amely az előbb felsorolt dolgokban közös lehet, illetve hogy léteznek-e olyan dolgok – és ha igen, melyek azok –, amelyek a szépséget kitüntetett módon megjelenítik, továbbvezet a második nehézséghez. Ez pedig abból fakad, hogy miután a szépség antikvitásból származó klasszikus elmélete a 17–18. századokban megingott, a fogalom a 19. században a művészetben lett otthonra – innen a *szépművészetek* kifejezés. Vagyis a magas művészet kitüntetett tárgya a szép. Mindezzel csupán annyi a probléma, hogy nem sokkal azután, hogy a szépséget a szépművészetek tárgyaként határozták meg, ezek a művészetek átfogó támadást indítottak a szépség művészi konvenciói ellen. A 20. századra, ezen átfogó támadásnak köszönhetően, a század sok kiemelkedő műalkotását szemlélve nem nagyon jut eszünkbe a *szép* megjelölést használni, helyette inkább az olyan jelzők váltak meghatározóvá, mint az *eredeti*, *meglepő*, *sokkoló*, *szorongató*, *újszerű*, *érdekes* vagy *izgalmas*. Miután a szépség és a 20. századi avantgárd útjai elváltak egymástól, a fogalom mára hontalanná, egyenesen gyanússá vált, úgy tűnik, nincs olyan metafizikai tartama többé, amely egy kitüntetett területet határozhatna meg a hétköznapi fogalomhasználat reflektálatlan sokfélesége közepette.

Roger Scruton, a nemrég elhunyt angol filozófus szépről írt – eredetileg 2009-ben megjelent – könyvében maga is jelzi e nehézségeket. Ezzel együtt megpróbálja bemutatni, hogy a szépség transzcendenciája ma is jelenvaló, és a kiteljesedett és harmonikus emberi élethez nélkülözhetetlen az ezzel a transzcendenciával való kapcsolat. Ebből következik az is, hogy a dolgok esztétikai minőségéről szóló íz-

lésítélet nem lehet relatív: „az egyik dolog lehet szebb, mint a másik”, valamint „az ízlésítélet a szép dologról szól, nem pedig a szubjektum lelkiállapotáról”. Az ízlésítélet szubjektív – nem ítélték a szépről anélkül, hogy magam is meg ne tapasztalnám –, ugyanakkor általános helyeslésre tart igényt. Scruton koncepciója a kanti esztétikára, illetve az esztétikai diskurzus 18. századi kezdeteire épít. Kanttól átveszi azt a központi gondolatot, hogy a szépség meghatározó vonása az, hogy a szép szemlélésében talált örömhöz nem kapcsolódik semmiféle, magán a szép dolog jelenlétén túlmutató érdek. Másfelől pedig fontos a 18. századi, főként angol kritikusok munkássága, akiknél a szépség még nem vált a művészetek privilégiumává, az esztétikai érzék – a szép iránti érzéssel együtt – elsősorban jó ízlést jelentett, amely a helyes modort éppúgy meghatározta, mint egy általános műveltséget és egy jó értelemben vett kifinomultságot. Scruton tulajdonképpen nem tesz mást könyvében, mint hogy megpróbálja finoman kiegyensúlyozni a kanti meghatározást – szép az, ami érdek nélkül tetszik –, és szorosabban hozzákötöni a mindennapi élethez, érzelmeink és vágyaink kiműveléséhez. Így a szépségnek szerinte fellelhető egyfajta fokozatisága, ami viszont nem jelent feltétlenül fontossági sorrendet is: a házak, ajtókeretek, épülethomlokzatok és kertek „minimális szépsége” legalább olyan jelentős az emberi élet szempontjából, mint a legnagyobb műalkotások szépsége. A „mindennapi szépséggel” kapcsolatos ítéleteinkben – írja Scruton – az „odaillóság” kritériuma szerint választunk a rendelkezésre álló lehetséges alternatívák közül. Az odaillósággal (*fittingness*) kapcsolatos ítéletek távol vannak attól, hogy a tiszta, érdek nélküli szemlélet mutatkozzon meg bennük. Ugyanakkor Scruton szerint a „minimális szépség” konvenciók által meghatározott szférája is az ember azon erőfeszítését tükrözi, hogy otthon teremtsen a maga számára, és otthon legyen ebben a világban. Egyik legfontosabb gondolata ez a könyvnek, hiszen az otthon-lét vágya és ígérete a kapcsolatot a mindennapi szép és a magasabb rendű szépségek, a természeti, az emberi és a művészeti szépségek között. A szép tapasztalata „azt mondja nekünk, hogy *igenis* otthon vagyunk ebben a világban, hogy a világ már

úgy van elrendezve érzékeinkben, mint olyan hely, amely illik a hozzánk hasonló lényekhez.”

A mondat értelme az, hogy a szépség tapasztalatában a világ úgy mutatkozik meg, mint ami „illik” azokhoz a lényekhez, akik szabadok. A nagy műalkotások szépségének, az emberi szépség legintenzívebb megnyilatkozásainak tapasztalata Scruton szerint fedésbe kerül a „szent” tapasztalatával, s ennyiben teológiai vonatkozásai vannak. Ám itt nem egy hagyományos értelemben vett vallásos tapasztalatra kell gondolni. Scruton itt a maga módján ismételt Kant filozófiájára támaszkodik. A tiszta szépségnek és a szentnek a tapasztalatában a szépség tárgyát, illetve a szent dolgot érinthetetlenként, különállóként és akár tiltottként tapasztaljuk meg – érinthetetlenként és tiltottként, mert ezek a tárgyak kívül kerültek a hétköznapi tárgyak világán. Scruton azt írja, hogy a szenttel való találkozásban a transzcendentális szubjektum ad hírt magáról. A transzcendentális szubjektivitás a kanti terminus arra a létmódra, amelyben mi, emberek, ésszel rendelkező és szabad, ugyanakkor az anyag törvényeinek alávetett lények létezőnk. A transzcendentális szubjektum végső soron a szabadság nézőpontja, s a szép és a szent dolgok a szabadság megtestesülésének misztériumát jelenítik meg. Mind Kant, mind Scruton számára a szabadságot valami radikális transzcendencia – kívüliség – közvetíti. Csakhogy míg Kantnál ez az erkölcsi törvény, addig Scrutonnál a széppel és a szenttel való találkozás. A szabadság megtestesülésének egyedi és

megismételhetetlen mozzanata ennek a megtestesülésnek az idealitásával is szembeesít, vagyis a befogadó részéről a „tökéletlenség alázatos érzésével” jár együtt. Ennyiben – mondja Scruton – nincsen szép morál nélkül, de nincsen kultúra és humatitás szépség nélkül.

Így egyes kurrens művészeti formák, amelyek elkötelezettsége a deszakralizáció, valamint a *l'art pour l'art* azon változatai iránt, ahol a mű sokkal inkább provokatív gesztus és vicc szeretne lenni, mintsem az anyaggal és a formával való komoly foglalkozás – Scruton szerint a kultúrát és a humánus élet reményét teszik elérhetetlenné.

Jogos kérdés, hogy mindez hogyan fest a kortárs művészetelméletek fényében. Scruton a 18. századi polgári filozófiákra építi fel a saját elméletét, miközben az a polgári társadalom, amely mintegy megszülte a szépségnek ezen filozófiáit, már csak töredékeiben létezik. Mindenesetre Scruton szerint szabad lényekként lehetőségünk van arra, hogy elutasítsuk a jelen kultúrát a giccstermeléssel, a profanizációval együtt. Vajon azt jelenti-e ez, hogy arra is lehetőségünk van, hogy „egyáltalán ne a jelenben éljünk”? Ezt mindenkinek magának kell eldöntenie.

Roger Scruton könyve *A szépről* az MMA Kiadónál, a Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet kezdeményezésére jelent meg, első köteteként a *Pars Pro Toto* című sorozatnak, amelyet a tervek szerint további fordításkötetek követnek majd.

Kedves Olvasóink!

A Kortárs folyóirat aktuális száma az Írók Boltjában, valamint az ország fontosabb, nagyobb újságosainál minden hónapban kapható.

Az alábbi helyeken biztosan hozzájuthat:

BUDAPEST II. kerület • Széll Kálmán téri metróállomás • Budagyöngye, újságos, Szilágyi Erzsébet fasor 121. • **III. kerület** • Flórián üzletközpont, újságos • **IV. kerület** • Újpest Központ metróállomás, újságos • **V. kerület** • Kálvin téri metróállomás, újságos • Városház utca 3–5., újságos • Váci utca 10., újságos • **VI. kerület** • Nyugati téri aluljáró, újságárus • **VII. kerület** • Blaha Lujza téri aluljáró, újságárus • **IX. kerület** • Határ úti metrómegálló, újságárus • **X. kerület** • Árkád bevásárlóközpont, Örs Vezér tér 25/A • **XI. kerület** • Allee bevásárlóközpont, Október 23. utca 6–10. • **XII. kerület** • Déli pályaudvar metrómegálló, újságos • Hegyvidék Bevásárlóközpont, Apor Vilmos tér 11–12. • MOM Park, újságos, Alkotás utca 53. • **XIV. kerület** • Sugár bevásárlóközpont, újságárus, Örs vezér tér • **XV. kerület** • Pólus bevásárlóközpont, újságárus, Szentmihályi utca 131. • **DEBRECEN** • Cora, újságos, Kishatár utca • Csapó utca 100., újságárus • Fórum Debrecen, újságos, Csapó utca 30. • **EGER** • Széchenyi út 20. újságárus • **GYŐR** • Révai Miklós utca 4–6., újságárus • Vásárcsarnok, újságárus, Herman Ottó utca 25. • Győr Plaza, újságárus, Vasvári Pál utca 1/A • **GYULA** • Béke sugárút 12., újságárus • **KAPOSVÁR** • Fő utca 23., újságárus • **KECSKEMÉT** • Március 15. utca 15., trafik • **MISKOLC** • Szinva Park bevásárlóközpont, újságárus, Bajcsy Zsilinszky út 2–4. • **NYÍREGYHÁZA** • Korzó bevásárlóközpont, újságárus, Nagy Imre tér 1. • **PÉCS** • Árkád bevásárlóközpont, újságárus, Bajcsy út 11. • **SOPRON** • Széchenyi tér 13., újságárus • **SEGED** • Dugonics tér 1., újságárus • Árkád bevásárlóközpont, újságárus, Londoni körút 3. • **SZÉKESFEHÉRVÁR** • Alba Plaza, újságárus, Palotai út 1. • **SZOLNOK** • Pelikán bevásárlóközpont, újságos, Ady Endre utca 15. • **SZOMBATHELY** • MÁV állomás, újságárus • **TATABÁNYA** • Győri út 3., újságárus • **VÁC** • Káptalan utca 3., újságárus • **VESZPRÉM** • Kossuth utca 1., újságárus